

До Севлиево през Елена, Велико Търново и Трявна

История, която дълго обикаля, преди да стигне у дома, за да обхване с обич „целия свят“

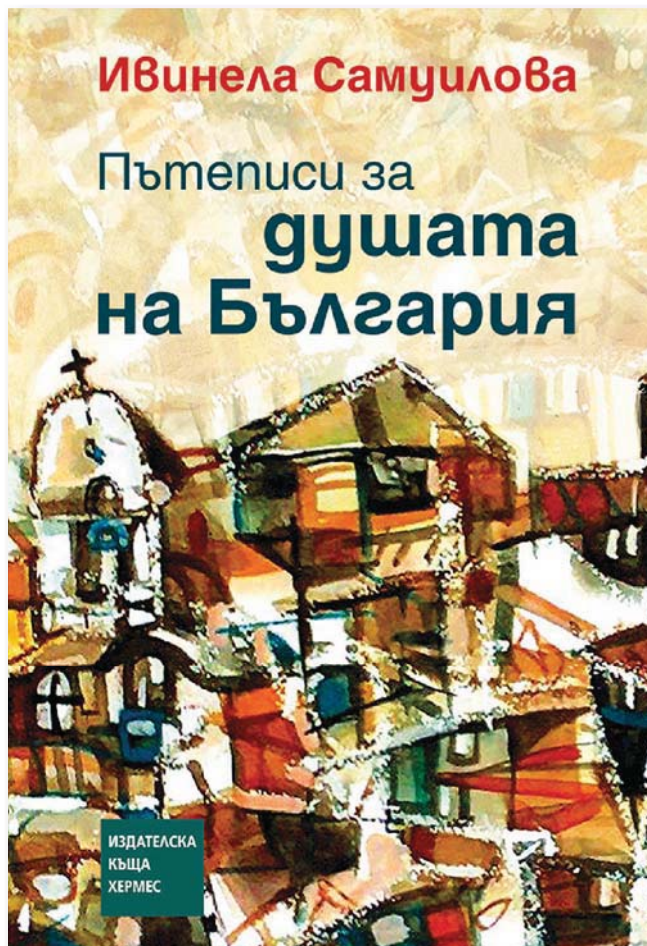
(Продължението се публикува със съкращения)

Настаняваме се в „хотела на ДНА“ – Военния клуб. Там са резервирани организаторите. Малко е вехтичка обстановката, но пък е баш „на пъпа“ на града и е на много прилична цена.

Само пускаме багажа в стаята и излизаме за бърза разходка из града. По-малко от два часа ни делят от срещата с колегите и аз бързам да покажа на Венци Търново през моите очи. Толкова обичах този град! И още го обичам, макар сега, когато ходя там, да усещам потискащата тенденция за обезлюдяване и западане на по-малките градове. А някога тук атмосферата бе толкова жизнена, толкова колоритна, артистична, интелигентна, забавна! Самият град има неповторима магия, самотна красота, светъл дух, пленяващо очарование.

Първо надничам към „Шишарката“ – любимо кафене на открито под боровете от гясната страна на театъра. Все още го има, но изглежда различно, по-лустрасано. По онова време бе госта непретенциозно и някак по-романтично. Може би защото беше място за „сгледу“, освен студентския стол срещу пазара. Спомням си, веднъж в стола гочух как една студентка се оплаква на друга, че пак останала гладна, а приятелката ѝ ѝ отвърна: „Ти не схвана ли, че тук не идваме да се наядем, а да сваляме гаджета“. Така си беше!

А там горе, на баира над Факултета по изобразително изкуство, под старата болница, беше първата ми квартира в стара буржоазна къща. В стаята ми имаше истинско, великолепно писалище с библиотека над него, масивна кръгла маса със столове, прекрасен старинен бюфет с кристални витрини и канали в стил ампир! Но най-прекрасното нещо бяха прозорците. Двойни, като вътрешните се отваряха навътре и външните – навън, а между тях имаше широк поне 20 см перваз. Обожавах да седя там, в рамката на прозореца, и да съзерцавам. Не си спомням гледката, макар че трябва да е била забележителна. Феликс Кох я описва така: „Гледката от това място (от върха на някогашната пожарна кула, намираща се под старата болница – б. а.) и от малкото възвишение отзад е несравнима. Нито Неапол по залез, нито заливът

Джорджан Бей, нито Боке си Катаро могат да оставят толкова трайно впечатление. Тъй като на всичките им липсват тези багри, които тук ни представят редиците къщи от двете страни, намръщените скали отзад и старата турска гжамия“.

Не знам защо не съм запомнила онази картина. Може би красотата на гледката отвън някак е предизвиквала съзерцание навътре, защото, макар да не помня пейзажа, помня много ясно усещането, което ме обземаше на онзи перваз. Наричах го „радостна нега“, но тогава още не знаех какво точно се опитвам да изразя с тази интуитивна дефиниция. Беше парадоксално преживяване, в което се чувствах едновременно безкрайно щастлива и безмерно тъжна. Не точно „тъжна“ всъщност. „Нега“ е върната гума, за която обаче няма описание, макар да я има в речника. Негата не е просто тъга, а чувство, в което се съдържа особен, силен копнеж по нещо, което се преживява като непостижимо. Радостта пък е заради – пак неясната – увереност, че „нещото“ все пак съществува и стремежът към него все пак има смисъл. Малко е шантаво, но мисля, в онова уединение, потънала в „радостна нега“ между рамките на прозореца, за пръв път съм доловила Божието присъствие и истински съм заковняла за Бога.

После, преди да се качим в стаята, за да се преоблечем за вечерята, набързо замъквам Венци малко по-надолу по алеята зад хотела, до кръстовището, където бе втората ми квартира. Там, на таванския етаж в блока, построен на възможно най-отвратителното място в Търново, са заключени едни от най-скъпите ми спомени. Свързани са с Мая – съквартирантката ми, също колега

богослов, скъпа и обична приятелка и най-слънчевото и мило същество, което познавах. Загина в катастрофа. За мен смъртта ѝ бе едно от онези най-разтърсващи събития в живота, които слагат отпечатък върху него завинаги. Преживяване, което учи да се живее с вяра, вместо с утеха. Аз лично не знам как хората днес успяват да живеят без Бога. Дали изобщо успяват? Да се търси друга утеха в свят, подвластен на смъртта, сигурно води до екзистенциален провал. Без Бога за мен животът би бил съкрушителна безнадеждност.

Вечерта със старите приятели преминава неусетно сред спомени и затрогващи споделяния. Станали са чудесни хора! Сред тях има университетски преподаватели, свещеници, кметове и учители, дори двамата оперни певци от световна величина... Но най-интересното за мен откритие, може би защото в момента съм на такава вълна покрай писането на „Бабо, разкажи ми спомен“, е Ася. Нейни черти могат да бъдат открити в образа на Вили от романа ми. Като героинята ми, Ася се е завърнала към занимание, което е усвоила преди богословието. Тъче килими (и не само) с традиционни български мотиви, а на друг, по-малък стан – невероятно красиви ленени шалове. Ателието, в което работи, е в началото на Самоводската чаршия и на сутринта, преди да отпътуваме, отиваме там. В продължение на разговора ни от предишната вечер Ася ми разказва подробно за дребните символи и ме насочва какво да прочета, за да схвана по-добре скритото им съдържание. Споменавала съм вече авторката Юлия Боева и книгата ѝ „Богинята и рогатите глави“ в романа си – много интересно изследване за символите в българската шевица. В Търново намирам и друго тематично литературно съкровище – книгата „От калпака до цървулите“ на професора от ВТУ Рагослав Радев, чиито интересни интерпретации за традиционното облекло на старите българи ми бяха голямо вдъхновение и помагало за някои от историите в романа.

Колкото и да нямам време, минаването по Самоводската чаршия никога не ми се получава бързо. И макар да трябва да тръгваме, не може да не се отбием поне в няколко галерии и да напълним очите си с красотите, създадени от търновските творци. Освен това тук се чувствам като във филм и сякаш очаквам да видя някоя „търновска царица“ да наднича от прозореца към тясната калдъръмена улица. Сигурно нея са видели Феликс Кох и придружителят му, за да отбележи после пътешественикът в пътеписа си за Велико Търново: „Моят приятел сграбчи ръката ми по свойствения за него конвулсивен начин. – Виж! О, виж! Това е гордостта на България! – каза той и въздъхна нервно. Погледнах в посоката, в която сочеше пръстът му, и там, на балкона, стоеше балканската Магона – една от тези редки красавици на южната славянска раса, която остава в спомените на човек много след като всяка друга йота от градовете и къщите е била забравена...“.

В горната част на етнографската улица правим опит да посетим родната къща на Петко Славейков, но се оказва, че посещенията в музея стават с предварителна заявка. Нищо, този в Трявна би трябвало да е отворен постоянно, а ние имаме намерение да минем оттам на път за Севлиево.

Трявна е истинско възрожденско бижу и всяко посещение е различно. Този път цел са двата обекта, които по някаква причина досега все съм пропускала да посетя: домът, където Петко Славейков е живял най-дълго, и бирария „Трявна“, известна с чудесната си бира, местно производство.

Разходката из стара Трявна е от преживяванията, които успокояват забързания дух. Вероятно защото създава усещане за бягство от гнешното време. Различно става, когато часовникът отвътре бъде върнат с век-гва назад. Усещането за миналото променя ритъма. Винаги ме е удивлявало какъв духовен заряд е имало в малките грачета и как животът в провинцията не е бил проблем за човека да бъде творец и личност от световна величина. Делото на Петко Славейков е ярък пример за това. Но когато прекрочвам прага на дома му, по-силно усещам присъствието не на общественика, а на човека – съпруг, баща и изненадващо – гобър кулинар. Преди време ми попадна „Готварската книга на гядо Славейков“, която впечатлява не само със събраните рецепти, но преди всичко с вещото познаване на кулинарната „материя“ и компетентните съвети: как да избираме различни видове месо, как да разпознаваме гъбите, как да приготвяме напитки и прочее.

В тревненския дом на Петко Славейков се раждат и израстват децата му, сегем на брой. Други две умират невръстни. Дълго разглеждам портрета на съпругата му – чорбаджийската церка Ирина, яка булка, която госта умело е въртяла семейното огнище, докато съпругът ѝ е обикалял в изпълнение на... не знам дали да го нарека дълг, или вътрешна потребност да служи на народа си. Опитвам се да разбера отношенията им: винаги съм имала това любопитство към интимния свят на големите. Ако са били толкова велики в делата си, как са се справяли с малките, обикновени неща от ежедневието, които ни правят нормални хора?

Семейството е това, което Бог възлага като първа мисия на човека. То е и първият ни наследен провал – от момента, в който Агам и Ева посочват другия като виновен за изяждането на онази ябълка. Ябълката на раздора за Петко и Ирина е била разликата в образованието им. Ирина е била оправна домакиня и майка, но неграмотна и абсолютно „непричом“ към делата на съпруга си. Славейков явно е смятал, че ще може да я ограмоти – учил я е да чете и пише, четял ѝ е неговите стихове, но не срещнал съпричастност. В писмо до своя приятел отец Кою споделя: „Напусто се силех да се сравня с нея, напусто се силех да я възвися с мен... не съобразих, че от неравенството на образованието ни ще произлезе такава неприятност...“.

Тази „неприятност“ между двамата съпрузи не остава без последици. В Цариград Славейков се запознава с красива и образована млада жена – Катерина, племенница на Г. С. Раковски, която живо се вълнува от националните дела. Тя става незаменен помощник на Славейков, а между двамата пламва дълбока любов. Обществото обаче не приема връзката им и двамата се местят в Стара Загора, за да избегнат приказките. Ирина също научава за отношенията им и пристига в града заедно с децата си. Разкъсан между любовта и дълга, а и поради бедността

си, Славейков се връща при Ирина, но продължава да се вижда с Катерина тайно. Тя загива на следващата година при опожаряването на Стара Загора, защото остава до последно да го чака в дома си и не вярва на пратеника, който – от негово име – ѝ поръчва незабавно да напусне града. След смъртта ѝ Славейков се чувства опустошен, нещастен и изчерпан. „Тежи ми свят, а на светът и аз тежа, ненужен веч...“, пише той в елегията си „Епилог“. Колко тъжно!

В дома на Славейков в Трявна ще откриете и информация за живота на всяко от децата му. Много силно впечатление прави грижата, която баща им полага за тяхното добро образование. Почти всички са завършили Робърт колеж в Цариград. Още по-впечатляващо е как инвестицията в обучението им е била връщана на ползу рогу. А най-силно впечатление прави духът на родолюбие, в който Славейковите потомци са били възпитавани. В писмо до гъщеря си Пенка Славейков пише следното:

...Блазе на тия, които могат да покажат раните си за отечеството си. Ще има, слава богу, че брат ти го запрели или го интернирали, мене оскърбили, грузий ти брат извадили от служба, ти трябва да се гордиш с това, че най-близните ти, най-милите ти търпят малки неприятности не за кефа си, не за някакво престъпление, а за най-милото, най-свидното на всякой порядочен човек – за народа си и за отечеството си.

Каква полза, ако аз няхах синове и ти нямаше братя, или каква полза, ако аз имах синове и ти имаше братя недостойни, немислящи и нерадящи за отечеството си? Разумява се, не ми е добре, като се преследувам аз и като се преследуват те; но гали щеше да ми е по-добре, ако те бяха такива, за които за съществуването да се срамувам...

Дерзай и не бой се, ни аз, ни братята ти няма да засрамим рога си, ни отечеството си; ние никога не сме му изменили, нито сега в тия трудни обстояния ще му изменим. Кой каквото ще да гума и да мисли за нас, ние ще останем верни на дължността си и ще му служим, както мислим за по-добре, доколкото ни умът стига и доколкото ни средствата и силите позволяват...

Не знам как да коментирам. Дали смисълът на това послание може да развълнува някого днес? По-скоро – не, струва ми се. Но изненадващо, и на Славейков преди век и половина също му се е струвало така:

*Не пей ми се. И защо ли да пей
в тез години аз в каквито живея!
Как ся пейт славни песни за стари,
тамо, дето днешните са заспали?...*

Дали величието на миналото е илюзия на съвременето? Или може да бъде оценено само в ретроспекция?

В Трявна, разбира се, има още много какво да се види. Резбарството е традиционен занаят, запазен и до днес – наследниците на прочутите тревненски майстори още творят по дюкяните в старата част на града. Иначе образци от всички етапи от развитието на това изкуство могат да бъдат видени в Даскаловата къща – „овчарска“ резба, домашна резба, църковна резба. Красивите иконостаси, изработени от тревненските майстори, са били високо ценени и поръчвани за множество стари

възрожденски църкви из цялата страна. Къщата музей на приятеля и съратник на Левски – Ангел Кънчев, велик тревненец, е също задължително за посещение място. Музеят с образци от най-старата възрожденска иконописна школа у нас – може. Църквата „Свети Архангел Михаил“, смятана за една от най-старите у нас, както и „Свети Георги“ – непременно. И разбира се – емблемата на Трявна – часовниковата кула. Много интересна информация за отношението на тревненци към нея се съдържа в думите на Пенчо Славейков:

Тревненци много обичат своя каменен двадесет метра висок градски часовник, какъвто габровци нямат, и го считат за най-високо звание на тойзи свят. Той е тяхната гордост. През 1889 г. случайно разправях на един нашенец за парижкото изложение и негова венец – Айфеловата кула, колко е висока тя и величествена. Патриотът тревненец ме пресече още в началото: „Ами по-висока ли е тя от нашия часовник?“... И при сичките ми уверения, че тя е 20 пъти по-висока, гобрият нашенец съмнително се усмихваше: „Ами виждал ли си я нея ти сам?“. Когато му казах „не!“, той не можа да се начуди как аз, „учен човек“, съм се оставил на немците (немци тревненци казват на всички западноевропейски народи) да ме тъй очевидно лъжат: „Че хич бива ли по-високо нещо от нашия часовник!“, отсече той. В лице на тоя гащат нашенец цяла Трявна защитаваха своята слава. И бога ми, ви казвам, мен това не ми се показва никак смешно.

Впрочем, понеже вече влизаме в Севлиево, да ви кажа, че и в наше село има часовникова кула, при това по-стара от тревненската почти с половин век! И изглежда по-висока от тяхната, но хайде – няма да си ги мерим. Е, вярно, че не свири „Стройна се Калина вие...“, но не съм се сетила да подкажа на баща ми – веднага ще се качи горе с акордеона и певиците от фолклорна формация „Веселина“ да изкарат някоя песен на Борис Машалов. Нали знаете, че този емблематичен народен певец също е от нашия град. Както и Мара Белчева – голямата любов на Пенчо Славейков, за да се върна към тънката сюжетна Славейкова линия на този пътепис.

Между другото, ако посетите Севлиево, в новооткритата бронзова скулптура на Пенчо Славейков и Мара Белчева, сегнали на пейка край градския площад, ще видите в образите им, чудесно уловени от младия севлиевски творец Велизар Захариев, чувствата на двамата един към друг. Взаимната им влюбеност и възхищение: той – към „прекрасното дете“, което го вдъхновява, тя – към величието на духа и гения на мъжа, когото обожава.

И тук ще се разделим, но не защото няма какво друго да разкажа за родното Севлиево. Има, и то много. Севлиево невинаги е било Тиквенбург. Преди да стане столица на тиквата, родният ми град е притежавал невероятен дух и атмосфера, за което сигурно ще се изкуша да пиша някой ден. Но сега мама нетърпеливо ме чака на портата, а баща ми вече пълни чашите. Така че – наздраве и не забравяйте родните си места, мили хора. Човешките ценности може да са глобални, но това, което наистина ни прави човечеци – способността да обичаме, се възпитава в малкото уютно пространство на родния дом. ◆